

A photograph of a herd of reindeer in a snowy forest. The reindeer are standing in a line, facing right. The forest is covered in snow, and the trees are bare. The reindeer have dark fur with white patches on their backs and legs. The text is overlaid on a red rectangular background at the bottom of the image.

**Boazodoallopolitihkalaš
geavahanvuogádat 2017**

Boazoealáhus – sámi eamiálbmotealáhus

Bargiidbellodat áigu ovdánahttit boazoealáhuspolitihka mii lea vuodđuduvvon golmma oasát ulbmili, namalassii ekologalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš ceavzilvuhtii, mas ekonomalaš ceavzilvuhta lea earenoamáš mávssolaš.

Bargiidbellodaga boazoealáhuspolitihkalaš barggu bajimuš ulbmil lea veahkehit vai boazoealáhus viidásit fievrreduvvo ceavzilis sámi ealáhussan. Fertet maiddái váldit vára ja sihkkarastit boazoealáhusa kultuvrra, giela, riektevieru ja árbejuvvon rivttiid, mat leat dehálaš fáktorat hálddašeamis ja lánkaásaheamis. Dat mearkaša ahte boazoealáhusa árbevirolaš doaibma bearašealáhussan deattuhuvvo, ja eatnamat sihkkarastojuvvojit. Boazoealáhuspolitihkalaš geavahanvuogádat galgá sihkkarastit boazoguohtuneatnamiid, masa Boazodoallolága ulbmilparagrafa § 1 maid lea vuodđuduvvon.

Ceavzilis ovdáneapmi mearkaša ahte váldit vára dain dárbbuin mat olbmuin leat geat ellet dál, almma ii billistit boahttevaš buolvvaid vejolašvuodaide gokčat iežaset dárbbuid.

Ekonomalaš ceavzilvuoda ulbmil lea lasihit gánnáhahttivuoda mii lea mávssolaš ealáhussii, seammás go goluid doalaha vuollin.

Ekologalaš ceavzilvuhta mearkaša ahte boazolohku lea heivehuvvon guohtoneatnamiid ektui, guohtoneatnamiid kvalitehta ja lea dakkár mii ii leat hehttehussan eará slájaide. Ekologalaš ceavzilis boazoealáhus eaktuda ahte guohtongeavaheapmi ii vaháguhte guohtonkvalitehta. Ekovuogádaga mánggabealatvuhta galgá maiddái seilluhuvvot daid iešguđet jagiáigodaga guohtoneatnamiin.

Kultuvrralaš ceavzilvuhta boazoealáhusas galgá ain deattuhuvvot mávssolaš oassin sámi kultuvrras. Máhttu ja čehppodat háhkat duodjeávdnasiid, dohkkehit ja nannet duoji mas sihke biktasiid duddjon ja bivttas geavaheapmi gullet oktii.

Boazoealáhus lea sámi eamiálbmotealáhus, mas boazu guohtu sullii 40 % Norgga eatnamiin. Bargat bohccuiguin lea kollektiivvalaš riekti maid boazosápmelaččat leat áiggiid čađa bargan. Boazosápmelaččat leat guhká leamaš rievdanáigodagas gaskal árbevirolašvuoda ja odđááigásašvuoda, go galget seilluhit árbevirolašvuoda seammás go ekonomalaš gánnáhahttivuhta gáibiduvvo.

Geavaheaddji guovddážis

Eanandoalu bargu lea buvttadit oadjebas ja mánggalágan biepmu mas lea buorre kvalitehta.

Bargiidbellodat áigu jodihit eanandoalopolitihka mii sihkkarastá buori ja sihkkaris biepmu maid geavaheaddjit jearahit. Boazoealáhusas lea čielga ovddasvástádus sihkkarastit márkaniid dássedis jođu birra jagi buriid bohcco buktagiiguin. Bohccobiergu lea lunddolaš ja dearvvašlaš buvttá, maid oallugat leat eambbo jearahišgoahtán. Buorre oktavuoha gaskal geavaheddjiid ja biebmobuvttadeddjiid lea mávssolaš.

Bohccobiergu lea ráinnas ja dearvvašlaš luondubuvttá, mii lea earenoamáš ja báikkálaččat buvttaduvvon buvttá, mas lea stuora márkapotensiála. Norgga luondduresurssaid geavahit biebmobuvttadeapmái lea hui dehálaš, ja šaddá ain dehálaččabu boahhteáiggis.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Vuoruhit ahte geavaheaddjit galget sávdagaideaset ja dárbbuideaset oážžut nammasuvvat vai besset oastit bohccobiergu mas lea buorre kvalitehta.
- Doarjut ovdánahttit odđá buktagiid maid geavaheaddjit jearahit.
- Láhčit dili vai sámi kultuvra šaddá dehálaš oassin buvttadeamis ja márkantievrrreamis.

Bohccobiergojohtu ja reiden

Mii áigut bargat dan ala ahte eambbo fuomášuhttit ealáhusa mii buvttada earenoamáš biepmo- ja kulturvásáhusaid. Bohccobiergu lea ártalaš herskko mas lea márkapotensiála, maid fertet ávkkástallat eambbo go dál dahkko. Bargiidbellodat áigu ovdánahttit boazoealáhusa árvohákanprográmma.

Boazoealáhus dárbbáša dássedis ja doaibmi infrastruktuurra. Boazoeaiggádii lea dehálaš ahte leat doarvái njuovahagat mat nagodit njuovvat gávpeoraggiid. Dat mii maid lea mearrideaddjin lea ahte njuovahagat gilvalit sihke hattiin ja ahte dain lea vejolašvuoha máksit lohpiduvvon áiggis.

Jus galgá movttiidahttit árvohákkama ja ekonomalaš ceavzilvuoda, de oaidná Bargiidbellodat dárbbášlašžan ásahtit eambbo fealtanjuovahagaid, mobiila njuovahagaid ja njuovvangoallosskearruid, jus galgá oážžut eambbo smávvaskálabuvttadeddjiid, mat sáhttet reidet sihke bohccobiergu ja eará lágan bohccobuktagiid.

Jus galgá sihkkarastit doaibmi borramuš árvoráiddu, de berre ásahuvvot láhka buori gávppašánvieruin biebmorámbuvrrain main lea bearráigeahččannákca, nugo biebmorámbuvrraidfápmolávdegoddi. Distribušuvdnaelemeanta fertet maiddá šaddat oassin «Buori gávppašánvieruid lágas».

Hábmen ja buvttaovdáneapmi lea innovašuvdnasuorgi mas bohccobierggus lea ovdánahttinpotensiála. Earenoamáš borramušat, báikkálašbiepmu, slowfood, oanehisfievrrreduvvon biepmu leat doahpagat mat leat ollu adnon ealáhusain mat buvttadit biepmuid. Dan sáhttet ávkkástallat sihke vuodđobuvttadeaddjit ja geavaheaddjit.

Lea dehálaš ahte fitnodagat besset nannet iežaset gelbbolašvuoda fitnodatásahemiin ja doaimmain.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Biebmorámbuvrráidduid márkantivren vuoliduvvo, earret eará go ásahuvvo láhka buori gávppašánvieruide.
- Láhčit dili vai innovašuvdna Norga sáhtta leat veahkkin nanneme mánggalágan njuovahatstruktuurra miehtá riikka.

- Láhčit dili vai njuovvanbusset ja njuovvangoallosskearrut sáhttet váldot atnui.
- Sihkkarastit ahte juolluduvvo fievrrandoarja vai dásse goluid.
- Geahčadit vejolašvuodaid rievdadit njuolggadusaid mii álkida njuovvama ja reidema.
- Ahte fitnodagat ja primárabuvttadeaddjit ožžot buriid rámmaeavttuid šaddat čeahpibun bisuhit buori beaggima bohccobiergu ektui.
- Joatkit Ovdánahttinprográmma lassáneami ja árvohákkama eanandoalus ja boazoealáhusas.
- Nannet prográmma mainna álggaha báikkálašbiebmobuvttadeddjiid ja smávva fitnodagaid innovašuvdna Norgga bokte.

Márkandoaimmaheapmi

Bohccobiergojohtu márkant lea leamaš dássat daid mañemus jagiid, ja mihtun lea sihkkarastit dan ain eambbo. Dat gáibida čielga, guhkilmas márkantievrrreamei vai bisuha dássedis jearu bohccobuktagiid. Dat ovddasvástádus lea sihke bohccobiergovuvdiin aldiineaset, ja fitnodagain mat reidejit ja vuvdet bohccobiergu. Márkantievrrreamei fertet heivehit sihke hoteallaid- ja restoránjaid ektui, mátkeealáhusaid ja geavaheddjiid ektui.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Doalahit bistevas bohccobiergu márkantievrrreamei .
- Leat aktiivvalaččat veahkkin ovdánahttit odđá vuovdinkánalaid.
- Vuoruhit ruđaid márkantievrrreapmái boazodoallošiehtadusa bokte.
- Veahkehit resurssaiguin fitnodagaid márkantindoaimmabijiguin.

Boazoealáhusa riektedilli

Sámi boazoealáhusas lea iešheanalaš riektivuoddu, ja rievttit leat huksejuvnon guhkesáiggi geavaheami ja riektievru ala. Sápmeleččain leat sierralágan rievttit iežaset árbevirolaš guovlluin Norgga eamiálbmogiin, nu maiddá lea riekti bargat boazoealáhusain.

Lullisámi boazoealáhus fertet sihkkarastit buriiguin rámmaeavttuiguin, ja Sámevuogitvuodálávdegotti mearrádus lullisámi riektedilli hárrái fertet čielggaduvvot. Mánga boazoorohaga lulde (ovdamearkka dihte Plassje/Elgá) fertet oážžut čielggaduvvot ja duođaštuvvot iežaset boazoguohtonguovlluid. Berre árvovštallat viiddidit guovlluid dakko gokko dat lea vejolaš. Go ásahuvvui konsešuvdnaortnet siidaosiide, de berre dan váikkuhusa guorahallat, vai sihkkarastá ahte dat leat eamiálbmotievtti mielede.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Boazodoalloláhka fertet ollásit rievdaduvvot, nugo ovdamearkka dihte boazodoalu oktasaš buhtadusovddasvástádusa ektui.
- Bearráigeahččat ahte konsultašuvnnat gaskal departemeantaid ja daid vuollásaš orgánaid čađahuvvojit konsultašuvdnašiehtadusa vuodul.
- Čielggadit daid váttisvuodaid maid Sámevuogitvuodálávdegoddi lea čujuhan dasa mii guoská riektedilálašvuhtii opmodaga ektui.
- Bargat dan ala ahte ráhkaduvvojit njuolggadusat konsultašuvdnašiehtadussii, mii addá orohagaide/siiddaide dárbbášlaš máhtu ja vejolašvuodaid oasálastit konsultašuvnnaide, vai šaddet eambbo dássálaga oasálažžan.
- Bargat dan ala ahte vára váldit Norgga riikkaidgaskasaš geatnegasvuodain, ja čuovvulit konvenšuvnnaid.
- Čielggadit boahtevas buolvvaid vuogitvuodaid oážžut bealljemearkkaid.
- Boazodoalu hálddašeapmi galgá leat riektivuodu mielede, ja sihkkarastit soabadallančovdosiid

vai garvá guhkilmas diggeáššiid siiddaid rivttiid hárrái.

Boazodoalu hálddašeapmi

Daid maŋemus jagiid leat leamaš stuora rievdadusat Boazodoallolágas, sihke go guoská hálddašanoavddasvástádussii, vuostálastinvuoigatvuhtii ja ránggáštusaide.

Boazoorohagaid vuostálastinvuoigatvuhta lea sirdojuvvon Fylkkamánnái, ja earenoamážiid sii geat johtet fylkkaid gaska vásihit goabbatlágan oainnuid Fylkkamánniin.

Fylkkamánnis lea ovddasvástádus doalahit njuolgo oktavuoda boazosápmelaččaiguin go guoská praktihkalaš boazobargguide, orohagaid geavahannjuolggadusaid hálddašeapmái ja dat mii muđui lea mearriduvvon boazodoallolágas. Fylkkamánnit leat válljen iešguđetlágan organiserema iežaset doibmii. Hálddašeami rievdadusat galget guorahallot 2016. Šaddá dehálaš fuomášuhttit bargo- ja doaimmahanválddisurggiid stáhta boazodoalu hálddašanorgánaide. Boazosápmelaččaid riektesihkarvuhta ferte vuhtiiváldojuvvot juohke dásis ođđasisorganiseremis.

Máhttu sámi gielas ja kultuvrras, ealáhusa sierraláganvuhta, luonddu- ja eanangeavaheapmi fertejit oazžut eambo oinnolaš saji hálddašeamis. Stáhta hálddašanorgánat fertejit láhčit dili vai nagodit oazžut čielgasa dan obbalaš sisabahkkemiid loguin orohagaide, nugo bartahuksemiin, meahcceluottain, ođđa gilvimiid ja eará huksemiin boazoguohtonguovlluin. Vuovdedoallu, eanandoallu ja meahcásteaddjit atnet dájvja daid seamma eatnamiid go boazodoallu. Gulahallamiiguin sáhtta vuovdedoallu doaibmat alma daid garra riiduid, ja goappašagaide livčče ávkkálaš jeavddalaččat deaivvadit gulahallančoahkkimiin.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Guorahallat leago boazodoalu hálddašeapmi ávkkálaš báikái lokaliserejuvvon.
- Vuoruhit hukset boazodollui gelbbolašvuoda go guoská almmolaš proseassaide, ja gelbbolašvuoda boazodoalu dárbbuid ektui suohkanlaš- ja fylkkasuohkana hálddašeamis.
- Ásahit gulahallanarenaid gaskal boazoealáhusa, eará vuoddoealáhusaid ja friddjaáigge meahcástedjiiid.
- Čadahit orohatjuohkima lullisámi guovlluin, ja árvvoštallat oktiičaskit orohagaid.
- Hástaliit boazoorohagaid ásahit čállingotti, mii veahkeha mánnga orohaga.
- Geahčadit ollásit boazodoalu hálddašeami.
- Sihkkarastit ahte boazosápmelaččaid riektesihkarvuhta vuhtiiváldojuvvo hálddašanoktavuođain.

Biras ja dálkkádat

Lea oktavuoha gaskal guohtoneatnamiid vuodu, man ollu leat bohccot eatnamiid ektui, makkár vuommis leat bohccot ja buvttadeami ektui. Dasa lassin leat dálki- ja dálkkádatdilálašvuodat iešguđet jagi áigodagain mearrideaddjin dasa makkár ealát lea, mii maiddái váikkuha buvttadeapmái.

Boazosápmelaččain lea earenoamáš máhttu bohccui ja ekovuogádahkii mas boazu eallá. Ekologalaš ceavzilvuoha lea váikkuheaddjin dasa vai bisuha boazodoalu boahtteáiggis. Boazoealáhusas lea čielga ovddasvástádus doalahit boazologu ceavzilis dásis.

Boazodoalus lea eanemus dálkkádatustitlaš, ja CO₂- neutrála biergobuvttadeapmi. Aktiivvalaš dálkkádatpolitihka ávžžuha várrogasvuoda mii guoská birrasii ja eanangáhttemiidda. Go hukse ođasmahttienergija, de berre dat dahkkot nu várrogasat go vejolaš, ja dat ferte sihkkarastot ahte buhtadus ollá daidda geat vahagahttojuvvojit sisabahkkemiin.

Luondduealáhusat leat juo merkegoahtán dálkkádat rievdamiid, ja fertejit heivehit iežaset doaimma dan ektui. Oanehisáiggi positiiva vuoitu dálkkádatrievdamis lea ahte bievlaguohtun bistá guhkit. Lieggasit čakča- ja dálvetemperatuvrrat mielddisbuktet ahte jávrrit ja jogat jikŋot maŋŋideappot, mii mielddisbukta ahte eai sáhte johtit árbevirolaš johtingeainnuid mielde. Dálkkádatrievdama dutkan ja movt dat váikkuha bohccuide ferte čuovvuluvvot konkrehta prošeavttaiguin, vai sáhtta ovdánahttit ja bidjat johtui doaibmabijuid dan ektui. Tromssa universitehta bargá biomáŋggabealatvuoda hálddašeami váttisvuodaiguin, mii maid fátmasta dálkkádatdutkan.

Go geahččá birrasa ektui, de leat mánnga doaibmabiju mat sáhttet leat veahkin dasa ahte boazoealáhusas sáhtásii unnidit mohtorfievrruid geavaheami ja eará mašinnaid.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Mohtorfievrruid vuodjin ealáhusas ii lassán, muhto bisuhuvvo dálá dásis.
- Lasihit eambo dálkkádatdutkan ja movt dat váikkuha vuoddoealáhusaide.
- Doarjut ođđa teknologalaš čovdosiid mat sáhttet adnot ealáhusas.
- Nannet ovttasbarggu ráđdehus- ja departemeanta dásis, vai sii ožžot oahpu luonddu, boraspiriid, dálkkádaga, bohccuid ja boazodoalu birra.

Rekrutteren ja gelbbolašvuoha

Jus nuoraid galgá oazžut álgit boazobargguin, de fertejit sii oazžut vejolašvuoda háhkat viiddis gelbbolašvuoda, ja čálgoortnegat fertejit nannejuvvot, lassin ekonomalaš váikkuhangaskaomiiguin. Bargiidbellodat áigu nannet rekrutterema, dásseárvvu ja gelbbolašvuoda juohke dásis árvoráiddu.

Boazoealáhus dárbaša buori ja dásseid rekrutterema, vai galgá sáhttit bisuhit iežas eallinvuogi ja sihkkarastit boahtteáigái biergobuvttadeami.

Boazoealáhussii mearkkaša dat ahte vuhtiiváldit ollu čehppodaga eahpeformála ja formála beliin ja gelbbolašvuodas, nugo sámeielain, eahpemateriála ja materiála osiid sámi kultuvrras, bohcco luonddus, sosiálalaš ovttasbarggus ja ovttasbargovugiin boazodoalus, luonddus, dálkkis ja dálkkádatdilálašvuodain.

Árbevirolaš oahpaheapmi veahkkálaga formálalaš oahpuin ferte nannejuvvot.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Sihkkarastit ahte oahpahasasahusat ovdánahttet fálddagaid gáidduš joatkkaskuvllaiguin, hospiteremiin ja alit oahpahasain.
- Sihkkarastit oahpahallioortnegii ruhtadeami.
- Sihkkarastit lassi- ja viidásitoahpahusa ja kurssaid mii nanne fágagelbbolašvuoda.
- Veahkehit eaktodáhtolaš registrerenortnega reálagelbbolašvuhtii.
- Vuoruhit stipeandaortnegiid mat dahket vejolažžan oasálastit boazobargguide seammás go lea oahpu váldime.
- Bargat dan ala ahte doarjut háhkamiid maid oahpahalli dahje siidaoassejodiheddji ferte háhkat nu ahte oahpahallanáigodat lea praktihkalaččat čadahahtti.
- Sihkkarastit ahte oahpahallifitnodat boazodoallofágas sáhtta ieš válljet gean háliida oahpahallin.
- Bargat dan ala ahte Sámi allaskuvla šaddá ártkalaš emiálbmotuniversitehtan.

Buolvvaid gaska sirdin ja nuppástuhtin

Boazoealáhus dárbaša sihke mánáid, nuoraid, rávis olbmuid ja vuoras olbmuid mielde doaimmas. Go nuorat buolva lea bargan alcceseaset máhtu ja gelbbolašvuoda, ja leat gergosat ieža álggahit, de sirdojuvvo siidaoassi vuoras olbmui nuorabuidda. Vai sihkkarastá easka álggiide saji ja vejolašvuoda boazodollui, de ferte sihkkarastot ekonomalaš vuoddu vuorrasit boazobargiide ealáhahkii mannat.

Vejolašvuodat oddasis skuvlejupmái sáhtta láchčojuvvot ja heivehuvvot daid duohta dilálašvuodaide, ja dat gelbbolašvuolta mii boazosápmelaččas lea, lea hui dárbašlaš sámii servodaga geahččanguovllus. Sámii servodat dárbaša dan gelbbolašvuoda, ja danne berrejit boazobargit geat ieža háliidit ja geat beroštit, movttiidahttojuvvo váldit oahpu ja gávdnat eará barggu.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Bargat dan ala ahte álggahuvvojit doaibmabijut mat dorjot buolvvaid gaskal lotnahuvvama boazodoalus.
- Sihkkarastit álggahandoarjaga nuoraide.
- Guorahallat njuolggadusaid árraealáhatortnegis.

Dásseárvu

Nissonolbmot leat vuodđun ealli boazosámi kultuvrras. Nissonolbmuid gelbbolašvuolta ja aktiivvalaš oasálastin beaivválaš bargguin leat mearrideaddjin ceavzilis boazodollui. 13 % siidaosiidjodiheddjiin leat nissonolbmot, 26 % siidaosiin leat oktasaš siidaosit (náittosguoimmit/ovttasorrot). 24% boazologus eaiggáduššet nissonolbmot.

Nissonolbmui lea stuora oassi váldán oahpu ja sis lea gelbbolašvuolta daidda ođđa hálddahaslaš bargguide, mat čuvvo dan formaliserema lassáneami boazodoalus.

Vai sihkkarastá nissonolbmuid sajadaga boazoealáhusas, de ferte dahkkot systemáhtalaš kárten das makkár fáktorat leat mat váikkuhit dasa makkár rollat guđesge leat boazodoalus. Dat lea ávkin boazoealáhussii ja kultuvrii go barggut sáhttet juhkkot dohkálašvuoda ja beroštumi vuodul, ovdalii go sohkaheali ektui.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Álggahit nissonolbmuid doaibmabijuid, mat leat merkejuvvo ja ruhtaduvvon Boazodoallošiehtadusa bokte.
- Guorahallat nissonolbmuid ekonomalaš dilálašvuoda ektui, mii guoská ealáhatruhtii ja čálgoortnegiidda.

Sihkkarastit dienasovdáneami

Eanandoallopolitihka rámmaeavttut hábmejuvvojit nu ahte boanddaide eanandoalus sihkkarasto dienasovdáneapmi ja sosiála eavttut seamma ládje go eará joavkkuide. Bargiidbellodat áigu danne viidásitovdánahhtit eanandoalu dienas- ja čálgopolitihka, man vuolggasadji lea eanandoallopolitihkka mii lea jodihuvvon 2005 rájes.

Go galgá ávkkástallat buvttadanpotensiála, de ferte boazolohku heivehuvvot guohtoneatnamiidda. Dietnasa sáhtta lasihit go lasiha varasbierehetti, unnida njuovvanguoluid, dahje eambo ieš reide, ja ieš vuodvá iežas buktagiid lotnolasealáhussan mii gullá boazodollui.

Boazodoallu ealáhussan hálddaša ollu alla árvvuid, nugo guohtonressursaid, ealuid, áiddiid, gárddiid, fievruid ja biergasiid. Dat dahká ahte boazodoallu báikkálaš servodagas gávppaša ollu gálvvuid ja bálvalusaid báikkálaš servodagas. Buoret dienas dagaha maid eambo ekonomalaš váikkuhusaid báikkálaččat.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Sihkkarastit dienasovdáneami unnimusat seamma dássái go eará joavkkuin.
- Movttiidahttit gánnahttivuoda olles árvoráiddus.
- Nannet bearaš boazodoalu doaibmabijuiquin Boazodoallošiehtadusa bokte.
- Guorahallat lága ja rámmavuogádaga go rahpá vejolašvuoda ahte orohagat eaktodáhtus sáhttet organiseret ođđa fitnodatmodeallaid mielde, mat fas sáhttet nannet ekonomalaš ceavzilvuoda.

Suodjalit boazoguohtoneatnamiid

Boazodollui fertejit sihkkarastot dárbašlaš boazoguohtoneatnamat ja boazolohku ferte heivehuvvot guohtoneatnamiid ektui. Doalahit iešguđetlágan eanandoalu miehtá riikka, mii lea báikkálaš resurssaid vuodul, mas lea eanandoallu, vuovdedoallu, guohtongeavaheapmi, kulturduovdagat ja boazodoallu.

Vai galgá sihkkarastit boahteáiggis ceavzilis ja nanu boazoealáhusa, de dárbaša boazodoallu eatnamiid juohke jagiáigodaga guohtumiidda.

Energija- ja industriijahuksemiid ferte vihkkedallat daid obbalaš sisabahkkemiid ektui boazoguohtoneatnamiin, ja daid kumulatiiva čuozašusaid ferte fuomášuhttit. Lullisámi orohagain/siiddain lea guohtongeavaheapmi bieđgguid mángga fylkkas ja mángga suohkanis. Doppe leat maid unnán siidaosit. Dasa lassin leat rádjersttildeaddji boazodoallu Ruota bealde, mat leat hástalus go ii leat mearriduvvon makkárge rádjersttildeaddji konvenšuvdna.

Boazosápmelaččaid fágagiella lea sámeagiella, mii lea maid vuodđun dalle go lea oktavuolta hálddašeddjiiguin ja huksejeddjiiguin. Go boazoealáhus galgá sáhttit vára váldit iežaset rivttiiguin ja beroštumiiguin, de ferte maid ealáhus nákket leat dássásaš oasálaš šiehtadallamiin.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Ahte boazodoallohálddahas váldá ovddasvástádusa hukset máhtu vai sihkkarastit boazoguohtoneatnamiid.
- Sihkkarastit ahte váikkuhusguorahalliin lea gelbbolašvuolta sámeagiella go galgá čilget boazodoalu ja fága.
- Nannet boazoorohagaid/siiddaid máhtu ja gelbbolašvuoda hálddašeami birra go Boazodoallošiehtadusa bokte lasihuvvojit ruhtajuolludeamit.
- Ahte suohkanlaš areálaplánat hábmejuvvojit searválaga boazoealáhusain.
- Hohpohit gárvet ja ođasmahttet boazodoalu kártebarggu, vai suohkaniid servodatplánat vuhtiiváldet boazodoalu eanangeavaheami.
- Huksenproseassain galgá boazodoallu nannejuvvot vai árabut vuhtiiváldit boazodoalu beroštumiid.
- Hohpohit ratifiserenbarggu Norgga-Ruota Boazodoallokonvenšuvvna hárrái.

- Guorahallat njuolggadusaid movt boazoealáhus galgá vuhtiiváldot searválaga eará ealáhusaiguin.
- Guorahallat odđa guohtoneatnamiid, ja árvvoštallat jus eatnamat mat ovdal leat leamaš ráfáidahtton ja adnon boazoguohtumiidda sáhtáše rahpot fas boazoguohtoneanan.

Boraspiret

Bargiidbellodat áigu ceavzilis guohtonealáhusaid ja boraspirenáliid Norggas, ja doaimmahit aktiivvalaš ja ulbmillaš boraspirehálldašeami mii lea mearriduvvon nállemihtu ektui. Dan háliidit dahkat vai riidodássi eanandoalus njiedjá, earret eará go báikkálaš máhttu deattuhuvvo hálldašeamis. Bargiidbellodat oaivvilda meahcceresurssaid ferte ávkástallat guohtumii ja ahte dat vuhtiiváldojuvvo boraspirehálldašeamis. Bargiidbellodat áigu doaimmahit aktiivvalaš ja ulbmillaš boraspirehálldašeami, vai riidodássi eanandoalus njiedjá.

Stuoradikki boraspiresoahpamuš 2011 addá rámmaid boraspirehálldašeapmái Norggas. Soahpamuš sisttisdoallá ahte Norgga boraspirehálldašeapmi galgá dahkkot Luonddumággabealatvuodalága rámma siskkobealde, Bern-konvenšuvna mielde ja dan mielde movt Stuoradiggi meannuda dan.

Go galgá olahit mihtu ahte eambo buvttadit biepmu, de lea dehálaš ávkástallat guohtoneatnamiid meahcis. Vuoruhuvvon guohtoneatnamiin ja guottetbáikkiin eai berre leat boraspiret mat vahágahttet.

Boazosápmelaččain lea earenoamáš máhttu bohcco birra ja dan ekovuogádagas mas boazu eallá. Ferte sihkkarastit ahte árbevirolaš máhttu váldo atnui go hálldašit boraspiresoahpamuša.

Odđa buhtadusortnega árvalus lea leamaš gulaskuddamis. Árvalus rievdadeapmái mearkkaša ahte buhtadus rehkenasto go buoremusat máhtta boazodoalu birra, man ollu gávdnojit boraspiret guovllus ja man ollu boraspiret goddet bohccuid. Buhtadus rehkenasto dan dieđu vuodul maid Nationála boraspire gozihanprográmma ja Nationála bohccuid gozihanprográmma dieđihit. Rehkenastojit man ollu miesit ja rávis bohccot massojit boraspiriide boazoguohtoneatnamiin. Árvaluvvon ortnet šaddá eambo dárkileappot ja vuordevaš ovttaskas boazodoallái. Dasa lassin movttiidahtta dat boazodoalli doaimmahit ceavzilis boazodoalu ja seammás eastadit boraspirevaháigiid. Kvalitehtasihkkaraston ja ođasmahtton boraspirehivvodaga kárten leat mearrideaddjin dasa movt odđa buhtadusortnet galgá doaibmat nu go lea oaivvilduvvon. Odđa ortnega árvalus álkidahtta ja lea eambo beaktil, go boazoeaiggát ii dárbbat nu ollu duodaštit ja álkidahtta ohcama ja šaddá eambo ovttdássásaš buhtadusmáksin.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Vuoruhit eambo dutkat daid iešguđetlágan vaháteastadeaddji doaibmabijuid.
- Ahte suohkana bivdojoavkkuid berre fas álggahit, mas stáhta ruhtada goluid.
- Doarjagat galget lasihuvvot, vai lea vejolaš eambo guodoheddjiin leat guottetáiggi guottetbáikkis.
- Njárggat/sullot galget eambo adnot guohtoneanamin, go dat sihkkarastá buorebut boraspiriid vuostá.
- Berre dahkkot guorahallan Hálldašanguovlluid rájiin ja sturrodagas. Boraspiredeaddu ferte sisttisdoallat obbalaš guorahallama, jus juohku galgá leat govttolaš.
- Boraspirepolitihka prinsihpat ja hálldašeapmi galgá dahkkot Bern-konvenšuvna, luonddumággabealatvuodalága ja Stuoradikki boraspiresoahpamuša rámmaid siskkobealde.
- Fertejit álggahuvvot doaibmabijut vai sihkkarastá guottetbáikkiid boraspiriid vuostá.
- Vahágahtti boraspiret galget váldot eret jođáneamos lági mielde vuoruhuvvon guohtoneatnamiin.
- Berre bargat dan ala ahte boazobargit maid sáhttet leat dakkárat geaidda dieđiha boraspiriid.

Boazodoallošiehtadus

Boazoealáhusa váldodienas lea biergosisaboahu, lassidietnasat, boraspirebuhtadus ja buvttadandoarjja. Boazodoallošiehtadusa ulbmil lea ovdánahttit boazoealáhusa daid áigges áigái mearriduvvon politihkalaš mihtuid ja njuolggadusaid mielde boazodollui.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Viidasitfievrrredit Boazodoallošiehtadusa dakkár lađasin mii sihkkarastá buriid rámmaeavttuid boazoealáhussii ja dássedis dietnasa boazoealáhussii.
- Vuoruhit ođasmahttit boazodoallorusttegiid vai álkidahtta ja ovdánahtta ealáhusa.
- Fuomášuhttit ahte boazodoallošiehtadus galgá leat aktiivvalaš stivrenreaidu.
- Atnit boazodoallošiehtadusa veahkin nannet nissonolbmuid oasi ealáhusas.
- Sihkkarastit ahte boraspiriide goddon bohccot galget ollásii máksot boazoeaiggádiidda.
- Ráhkadit njuolggadusaid nu ahte šiehtadalliin lea čielga ovddasvástádus ja rolla ráhkadit njuolggadusaid boazodoallošiehtadussii.

Vearro- ja divatpolitihkka

Lea dárbbalaš oážžut doarvái reaiduid mainna doaimmaha boazodoallobarguid sihkkaris vuogi mielde earenoamáš dálkkádagain iešguđet jagiáigodagain. Dasa lassin dárbbalaš boazobargi fievrruid. Lea dábálaš vuodjit skuhteriiguin, ATV, mohtorsihkkeliiguin, fatnasiiguin ja gálvobiillaiguin boazoealáhusas, ja diekkár fievrruide ferte sáhttit addot geasusvuogátvuotta.

Stuora oassi buvttadandoarjagis, maid siidaoassi sáhtta olahit, manná ruovttoluotta Stáhtii divadiid bokte maid boazoealáhusas šaddet máksit.

Go opodatvearru ášahuvvo, de galgá boazoealáhussii leat sierranjuolggadus visttiid ja rusttegiid ektui. Dán rádjái ii leat vel mearriduvvon opodatvearru ealáhusa visttiide ja rusttegiidda.

Mii leat rahpasat álkidit ortnegiid ja sihkkarastit badjelmearálaš byråkratijja, vai sihkkarastá ahte biebmoráidduid aktevrrat sáhttet eambo áiggi atnit buvttadeapmái ja unnit áiggi hálldahusbarguide.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Árvvoštallat jus boazoealáhusa fievrruid doaibmagolut leat doarvái buhtaduvvon boazodoallošiehtadusa bokte, go buohtastahtta eanandoalu ortnegiid ektui.
- Ahte hálldahus ortnegat mat gusket vearuide ja divadiidda sáhttet álkidahttojuvvot.

Dearvvašvuotta ja birasdoaibmabijut

Bargat bohccuiguin lea fysalaččat gáibideaddji, ja lea stuora várra oážžut vigiid ja váttuid barggu oktavuodas. Lea hui dárbbalaš buoridit bargodilálašvuoda boazodoalus, sihke dan ektui ahte buoridit psykososiála dili ja fysalaš bargodili.

Buorre elliidčálgu lea mávssolaš boazoealáhusas. Lea stuora noadđi boazoeaiggádiidda, togavuddjiide ja ii unnimusat bohccuide, go nu ollu bohccot vuojáhallet togii.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Doarjut dearvvašvuoda-, biras ja sihkarvuodadutkama (DBS), vai oaidná makkár fáktorat čuhcet

boazobargiid obbalaš dearvvašvuodadillái, ja dan vuodul álggahit doaibmabijuid buoridan dihte daid.

- Doarjut DBS-plánaid ovdánahttit ja ásahtit ealáhussii.
- Álggahit eastadeaddji doaibmabijuid, nugo áideceggema mii hehtte bohccuid vuojáhallamis togii.

Lotnolasealáhusat

Luondduressat biebmobuvttadeapmái buktet doaresbealde báikkiid eanandollui barggu ja ássama, seammás go dat lea vuoddu eará ealáhusdoibmii. Bargiidbellodat áigu láhčit dili nu ahte buohkat galget beassat návddašit luondduvásáhusaid.

Ulbmil lea seailuhit boazoealáhusa váldoealáhussan, muhto ferte maid addot vejolašvuohta lotnolasealáhusaide sidjiide geat dan háliidit ja dárbbasit.

Iešguđetlágan guolástan ja bivdovuogit leat lassidienasin muhtin ráje boazoeaiggádiidda. Lea mearraluossabivdu ja jávreguollebivdu mii lea leamaš lassidienasin, muhto maiddái vilgesguollebivdu ja ruoššareappáid bivdin Finnmárkkus, mii lea veahkehan boazosápmelaččaid ekonomalaččat. Mearrabiebmii lea stuora eksportagáivu, ja boazobargiide ferte addot vejolašvuohta oasálastit guolásteamis ja bivddus.

Mátkkošteamis ja turismmas leat guhkes árbevierru boazosápmelaččaid gaskkas. Dan ealáhusat leat ollu vejolašvuođat. Boazodoalloturisma ferte ovdánahttit oktan oassin sámi ja nationála mátkkoštanealáhusas. Earenoamáš borramušat, oktan daid earenoamáš vásáhusaiguin maid boazodoallokultuvra sáhtta fállát, sáhtta eambbogiidda šaddat stuorit márkan. Lea čielggas ahte boazodoalloturismmas leat rámmaeavttut mat dahket ahte ođđa gelddolaš buktagat sáhttet ovdánahttot. Gelbbolašvuohta vándardit luonddus lea hui ávkkálaš earenoamážiid meahcástan turismmas. Bohccobiergoreiden mii dáhpáhuvvá Plassjes (Rørosrein) lea buorre ovdamearkan posiitiiva ealáhusovdáneapmái, maid ferte eará guovlluin maid eambbo bargat.

Fuolahus- ja oahpahusbálvalusat heivehuvvojit mánáide ja nuoraide, geain leat earenoamáš dárbbut, ja vuorasolbmuid, go ásahtuvvojit doaibmafálaldagat ja obbalaš oahpaheapmi mánáidgárddiide, skuvllaide ja eará ásahtusaide. Dat sáhttet lasihit dietnasa orohagaide ja ovttaskas boazosápmelažžii.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Láhčit dili vai lea vejolaš doaimmahit iešguđetlágan lotnolasealáhusaid.
- Árvvoštallat njuolggadusaid vai galgá leat vejolaš fievrredit turisttaid ealu lusa.
- Árvvoštallat mearraluossabivddu bivdináiggi njuolggadusaid.
- Sihkkarastit ahte njuolggadusat váldet vuhtii lotnolasealáhusaid.
- Mátkkoštanealáhusa profesionaliseren galgá šaddat ođđa vuoruhansuorgi.
- Fálaldagat ja bálvalusat boazosápmelaččaid máhtus ja kultuvrras galget viidásitovdánahttojuvvot.

DJO – dutkan ja ovdánahttin

Bargiidbellodat áigu nanosmahttit innovašuvdna ja dutkama fokusa juohke laddasis árvoráiddus.

Juolluduvvo ruhta jahkásaččat dutkamii boazodoallošiehtadusa bokte. Systematiserejuvvon ja lagat gulahallan gaskal dutkanbirrasa ja boazoealáhusa sáhtta nanosmahttit dutkankvalitehta ja mielddisbuktit lassáneami innovašuvnnas ja ovdáneamis. Dutkandási identifiserendási barggus

berre árvvoštallat ásahtit sierra váikkuhangaskaomiid Norgga dutkanrádis, earenoamážiid eambbo dutkat dálkkádatrivevdama ja dan váikkuhusaid.

Teknologiija ovdánahttin ja geavaheapmi addá ođđa vejolašvuođaid boazoealáhussii. GPS/rádiorusttegat bohccuide, dronat ja ovdánahttit eambbo heivvoleappot fievruid, mat fas buoridivčče boazosápmelaččaid bargodili.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Láhčit dili nu ahte šaddet eambbo ja koordinerejuvvon gaskaoamit, mat movttiidahtáše eambbo dutkamii.
- Eambbo vuoruhit biebmofágalaš dutkama bohccobierggu hárrái.
- Lasihit dutkanruđaid boazodoallošiehtadusa bokte.
- Doarjut teknologalaš ovdáneami ja innovašuvnna ealáhussii dálá ja ođđa programmaid bokte.

Boazolohku

Boazolohku galgá leat guhtoneatnamiid ektui. Jus galgá unnidit boazologu, de ferte čađahuvvot dainna lágiin ahte vásihuvvo leat vuoiggalážžan, mii fas dagaha vuordevašvuođa ealáhussii. Boazologu unnideapmi ferte vuhtiváldit siidaosiid geat ovdal leat čuovvulan eiseválddiid ovdalaš unnidangáibádusaid, vai sii eai dárbbasit unnidit ealuid mángggageardánit.

Boazolohku ferte mearriduvvot orohagaid iežaset árvvoštallamiid guhtoneatnamiid ektui ja doaimmaid vuodul. Ceavzilis boazologu indikáhtoriid eavttut leat dahkkon searválaga boazodoalu áirasiiguin ja dat berre leat vuoddu dalle go Boazodoallostivra mearrida alimus boazologu. Ferte čielggaduvvot man ollu bohccuid okta boazoeaiggát dárbbasa go boazoealáhus lea váldobargun/váldoealáhussan. Dassá go dakkár guorahallan ja čielggadeapmi lea čađahuvvot, de ferte biddjot vuodđogeasus, mii sihkkarastá ahte boazologuvuolideami dihte eai gárta boazoeaiggádat heaitit ealáhusain.

Boazodoallolága ránggástanvejolašvuođat rahpet vejolašvuođaid sáhkkohtit boazoeaiggádiid, mii lea oassin dasa movt čađahit mearrádusaid boazologuvuolideami hárrái. Sáhkuid sturrodagat fertejit leat heivvolaččat dan ektui vai olahit mearriduvvot boazologu, seammás go lea dakkár dásis ahte boazobargit eai gárta guoros giedaid, maŋŋil go leat massán eallámušvuođu.

BARGIIDBELLODAT ÁIGU:

- Čielga rámmaid boazologu ektui, diehtit man oallugiin lea boazoealáhus váldoealáhussan ja čielga guhtonrájiid juohke jagi áigodahkii.
- Vuđolaččat bargojuvvon ja čielga váikkuhangaskaomiid ja ránggáštusaid go rihkkot mearriduvvot boazologu.
- Ahte siidaoassi gii lea čuvvon boazologu vuolidangáibádusa, ii galgga šat dárbbasit ain eambbo unnidit boazologu dalle go earát geat eai leat vuolidan ovdal ja dalle go muhtin siidaoassi lea lasihan boazologu.
- Ahte mearriduvvo vuodđogeasus mii suddje ja sihkkarastá vai boazobargit eai gárta heaitit ealáhusas.
- Ahte galgá sáhttit ásahtit sierranjuolggadusaid doarjjaortnegiidda go boazologu leat vuolideami.
- Ahte orohagat/siiddat galget sáhttit lasihit boazologu, jus mearriduvvot eavttut čájehtit dan.

Bargiidbellodaga stuoradiggejoavku válljii ođđajagimánu 2015 lávdegotti, mii galggai ráhkadit boazodoallopoltihkalaš sajádaga Bargiidbellodahkii. Lávdegottis leat čuovvovaččat:

- Mariann Wollmann Magga, Sámediggejoavku, jodiheadji
- Inga-Lill Sundset, sámedipolitiikalaš ráđđi, Nordlándá
- Knut Storberget, ealáhusjuogus, Hedemárku
- Ásmund Aukrust, energii- ja birasjuogus, Akershus
- Hagbart Grønmo, Sámediggejoavkkus, čáli

ČUOVVOVAŠ MIHTUT LEDJE DEFINEREJUVVON LÁVDEGOTTI BARGUN:

«Boazodoallopoltihkalaš geavahanvuogádat galgá láhčit dili nu ahte boazodoalus leat doarvái guohtoneatnamat, olmmošlaš resurssat ja eará rámmaeavttut vai lea ceavzilis boazosámi ealáhus, maiddá 2050. Go galgá dustet dieid hástalusaid posiitiiva ovdánemiin ja mii lokte boazoealáhusa, de galget Bargiidbellodaga politiikalaš orgánat álggahit viiddis barggu mainna ovdánahttit boahtteáiggi boazodoallopoltihka. Boazodoallopoltihkalaš geavahanvuogádat galgá geassit váldolinjjáid Bargiidbellodaga boazodoallopoltihkain gitta 2050 rádjái. »

Stuoradiggejoavku meannudii geavahanvuogádaga loahpalaččat njukčamánu 2017.

Ekonomalaš rámmat dán geavahanvuogádahkii lea boazodoallošiehtadus ja ásahuvvon ortnegat mat movttiidahttet ovdáneami ja doaimmaid boazodollui. Go geavahanvuogádat rasttilda rámma rájiid, de namuhuvvo dan birra sierra.